

ШОН БАЙЗЕЛЛ

ЩОДЕННИК КНИГАРЯ

*Переклала з англійської
Ярослава Стріха*

«НАШ ФОРМАТ» · КИЇВ · 2019

[Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)

ЗМІСТ

Лютий.....	7
БЕРЕЗЕНЬ.....	40
КВІТЕНЬ.....	67
ТРАВЕНЬ.....	91
ЧЕРВЕНЬ.....	115
ЛИПЕНЬ.....	139
СЕРПЕНЬ.....	161
ВЕРЕСЕНЬ.....	184
ЖОВТЕНЬ.....	210
ЛИСТОПАД.....	238
ГРУДЕНЬ.....	258
СІЧЕНЬ.....	276
Лютий.....	298
ЕПІЛОГ.....	302

ЛЮТИЙ

Чи хотів би я стати книгарем *de métier*?
Загалом — попри ласкавого роботодавця і певну
кількість щасливих днів, проведених
у книгарні — ні.

*Джордж Орвелл, «Спомини із книгарні»,
Лондон, листопад 1936 року*

Орвеллове небажання присвятити себе ремеслу книгаря цілком зрозуміле. Здається, стереотип нетерплячого, нетерпимого й асоціального власника книгарні, який Ділан Моран блискуче втілює у серіалі «Книгарня Блека», загалом недалекий від істини. Звичайно, існують винятки: чимало книгарів не належать до цього типажу. Але я, на жаль, таки належу. Щоправда, так було не завжди: якщо пам'ять мене не зраджує, до того, як придбати книгарню, я був життєрадісним і доброзичливим, а до ручки мене довів шквал тупих запитань, загрозливе фінансове становище, невпинні суперечки із працівниками й нескінченні виснажливі спроби покупців поторгуватися. Але чи я змінив би щось у своєму житті? Ні.

Уперше цю вігтаунську книгарню я побачив у вісімнадцять років, коли ненадовго заїхав у рідне містечко, перш ніж повернутися в університет. Як зараз пам'ятаю: ми пройшли повз неї з другом і я заявив, що вона закрийється ще до кінця року. Двадцять років по тому, навідуючи батьків на Різдво, я подзвонив у цю книгарню дізнатися, чи є в них «Три гарячки» Лео Волмслі, і в розмові з власником зізнався, що ніяк не можу знайти роботу собі до смаку. Він запропонував викупити в нього книгарню,

бо саме зібрався на пенсію. Коли я сказав, що грошей у мене немає, він відповів:

— А нащо гроші? Для чого, думаєте, існують банки?

Не минуло й року, як 1 листопада 2001-го, рівно за місяць після мого тридцять першого дня народження, книгарня стала моєю. Можливо, перш ніж у це впрягтися, варто було почитати «Спомини із книгарні» Джорджа Орвелла — вони вийшли друком у 1936 році й відтоді анітрохи не втратили актуальності. Це тверезе попередження для таких наївняків, як я, що досі вірять, наче продавати старі книжки — це ідилія: сиди собі у кріслі при каміні, поклавши ноги в капцях на ослінчик, пали люльку, гортай «Історію занепаду та загибелі Римської імперії» Гіббона й точи велемудрі розмови з милими ексцентричними покупцями, які радо розстаються із грошиками. Правда різьчить відрізняється від цього образу. З усіх Орвеллових спостережень у тому есеї найвлучніше, на мою думку, звучить так: «Чимало наших відвідувачів належать до тієї людської породи, що де завгодно завдає клопоту, але особливо розперізується в книгарні».

Орвелл у 1934–1936 роках, коли працював над романом «Нехай квітне аспідистра», підробляв у книгарні «Куточок книголюба» у Гемпстеді. Його друг, Джон Кімхі, писав, що Орвеллові, здається, була огидна сама думка про те, щоб комусь щось продати — стан, безсумнівно, знайомий багатьом книгарям. Щоб проілюструвати схожості, а часом і відмінності між життям книгарні нині й за часів Орвелла, я наводжу уривок зі «Споминів із книгарні» на початку кожного місяця.

За мого дитинства у Вігтауні вирувало життя. Ми з двома молодшими сестрами виростили на малій фермі десь за півтора кілометра від міста, і порівняно з рівними, заболоченими, потолоченими вівцями полями містечко видавалося нам гамірним метрополісом. Вігтаун, населення якого становить до тисячі осіб, розташовується в Геллоуї, Богом забутому південно-західному закутку Шотландії, і лежить серед довгих пологих горбів на півострові Махарс (від гельського *machair* — родючі низовинні луки). Його оточує 65 кілометрів узбережжя — від піщаних пляжів до високих круч і печер. На північ простягаються Геллоуейські пагорби — прегарна й майже безлюдна пустка, крізь яку звивається туристичний Південний високогірний

БЕРЕЗЕНЬ

Букіністичну книгарню часто уявляють таким собі раєм, де чарівні старші джентльмени гортають фоліанти, оправлені в телячу шкіру. Так думають ті, хто сам, звісно, там не працює, бо коли я працював у книгарні, то найбільше мені впадало в очі, як мало по-справжньому залюблених у книгу людей.

Джордж Орвелл, «Спомини із книгарні»

По-справжньому залюблені у книгу люди — це рідкість, хоча багато хто зараховує себе до їхнього числа. Самозванців навіть вираховувати не треба: зайшовши до книгарні, вони одразу представляються «людьми книжними» й пориваються розповісти, як «люблять книжки», а ще носять футболки й сумки з гаслами про те, як вони обожнюють читати. Розпізнати їх легко: вони ніколи, взагалі ніколи нічого не купують.

Останнім часом у мене так рідко знаходиться вільна хвилька на читання, що коли я таки дориваюся до книжки, то це найвища розкіш і більша втіха, ніж будь-який інший чуттєвий досвід. Коли мені було трохи за тридцять, важливі стосунки в моєму житті добігли кінця, і я тільки й міг, що читати. Я назбирав цілу гору книжок, у які поринав, тікаючи від світу навколо й усередині мене. Ландшафти Джонатана Мідса, Вільяма Бойда, Жозе Сарамого, Джона Бакена, Алістера Ріда, Джона Кеннеді Тула та інших захищали мене від власних думок, які тихенько жевріли на тлі, особливо мене не тривожачи. Я звів у себе на столі справжній мур із книжок, і коли все перечитав, стіна зникла.

Що ж до практичного боку питання, то книжки — це мій товар, і я в захваті від того, як їх у світі багато. Коли я їду кудись по книжки, мене охоплює радісне передчуття, відповідників якому я не знаю: мовби закидаєш сіть і не знаєш, що витягнеш. Мабуть, усі букіністи й антиквари відчувають схоже хвилювання, коли їм телефонує клієнт. Як писав у «Мертвих душах» Гоголь: «Колись давно, в літа моєї юності, в літа мого дитинства, що промайнуло без вороття, мені було весело підїжджати уперше до незнайомого місця»^{*}.

Субота, 1 березня

Замовлень онлайн: 5

Знайдено книжок: 5

Прегарний сонячний день.

Наш статус на Amazon упав до «незадовільного».

Кейті, наша поштарка, доставила пошту о десятій ранку, як завжди. Серед звичних рахунків і листів від благочинних організацій лежало сповіщення від Королівської пошти: під гаслом оптимізації роботи вона підвищує тарифи, а ми при цьому ще й, виявляється, заощадимо, бо підвищення тарифів відстає від інфляції. Я швиденько підрахував і виявив, що середня вартість посилки для нас зростає з 1,69 до 1,87 фунта, тобто на 10 %. Наскільки я пам'ятаю, інфляція становить до 2 %. Цікаво, Amazon підвищить вартість доставки зі зростанням тарифів Королівської пошти? Майже напевно ні. Зараз вартість доставки на сайті Amazon зафіксована на рівні 2,8 фунта, що ніяк не корелює з тим, скільки коштуватиме переслати кожен конкретний примірник. Отже, із грубшими книжками ми втрачаємо гроші на доставці, що дратує нас, а на тонших — заощаджуємо, що дратує покупця. Виграє тільки Amazon, бо забирає 49 пенсів із суми, яку платить за доставку покупець (таким чином, нам на поштові витрати залишається 2,31 фунта).

Десь в обід покупець спитав, чи крадуть у нас книжки. Я про це насправді не замислювався, попри те, що книгарня схожа

^{*} Микола Гоголь. Мертві душі. — Київ : Школа, 2009. — С. 96.

КВІТЕНЬ

У нашій книгарні напрочуд цікава добірка книжок, але сумніваюся, що й 10% покупців здатні відрізнити добру книжку від поганої.

Джордж Орвелл, «Спомини з книгарні»

Звісно, те, що для одного добра книжка, для іншого — погана, адже це цілковито суб'єктивне питання. Є в мене знайомий, який торгує ювелірними виробами в Лондоні. Я якось спитав, як він вирішує, що купувати на аукціоні, а що — ні. Він пояснив, що коли робив перші кроки в цьому ремеслі, то скуповував стандартні, несуперечливі вироби, які, як йому здавалося, приваблять максимально широке коло покупців. Але невдовзі виявив, що такі прикраси продаються не дуже добре й не за грубі гроші, тож змінив стратегію:

— Тепер я купую те, що викликає в мене сильну реакцію, байдуже, захват чи відразу. Такі вироби гарантовано йдуть за добру ціну.

Багато книгарів має вузьку спеціалізацію, але я — ні. У моїй крамниці представлено стільки тем і найменувань, скільки мені вдається сюди впхати. Я сподіваюся, що з каталогом у 100 000 найменувань у ній знайдеться щось для кожного, але чимало покупців усе одно йде з порожніми руками. І байдуже, що людина купує — любовний роман за 2,5 фунта чи обшарпану «Етику» Спінози за ті самі гроші. Сподіваюся, читацький досвід подарує радість їм обом.

Вівторок, 1 квітня

Замовлень онлайн: 2

Знайдено книжок: 2

Норрі прийшов міняти лампи денного освітлення на люстри, тож шотландська кімната на цілий ранок поринула в темряву. Люстри виглядають незрівнянно краще, ніж кошмарне офісне освітлення, при якому книгарня нагадувала коридор у лікарні. Я поволі міняю ті лампи, і зараз із двадцяти двох, які були тут, коли я купив книгарню у 2001 році, лишилося тільки чотири.

Ендрю (волонтер із синдромом Аспергера) прийшов об одинадцятій і пропрацював до дванадцятої. Він дістався до букви «В» у відділі детективів, але розхвилювався, коли його спитали, де в нас стоять книжки про поїзди, і мусив сісти перевести подих.

Вранці отримав імейл від матері: їй довелося позичити батьків айпад, щоб написати мені листа, бо в її планшета «запор» — чи не міг би я десь найближчим часом прийти і його поремонтувати? Я відповів, що виберуся до них, як тільки зможу.

О третій я поїхав у банк Ньютон-Стюарта, а коли повернувся перед самим закриттям книгарні, то дізнався, що заїжджали «З вас непотріб, з нас готівка» — забрали 500 кіло книжок, заплатили 25 фунтів. Платять вони за вагу.

Сьогодні прийшов лист від місіс Філіпс («Мені, знаєте-но, 93 роки, і я сліпа»), адресований просто «Шонові Байзеллу, книгарю з Віґтауна, Шотландія». Конверт дістався сюди лише тому, що в Гелловеї мало населення. Вона, як завжди, замовила книжку для одного зі своїх правнуків — цього разу «Викраденого» Роберта Луїса Стівенсона.

*Сума на касі: 71 фунт
10 покупців*

ТРАВЕНЬ

Це неправда, що чоловіки не читають романів, хоча вони справді уникають певних відгалужень красного письменства. Загалом можна сказати, що пересічний роман — розбавлений водичкою Голсворзі, твір ні риба ні м'ясо, що став нормою в англійській новелістиці — існує суто для жінок. Чоловіки читають або романи, які викликають повагу, або детективи.

Джордж Орвелл, «Спомини із книгарні»

Попри успіх серіальної екранізації «Саги про Форсайтів», нинішні покупці геть не цікавляться тим типом книжок, які Орвелл охрестив «розбавленим водичкою Голсворзі»: твори всіх тих Джеффри Фарнолів, Деннісів Вітлів, Ворвіків Діпінгів, О. Дагласів й баронес Орці, які так жадібно читали колись, зараз припадають пилом і мертвими мухами. Що ж до припущення, що жінки читають більше художньої літератури, то Орвеллові гендерні стереотипи значною мірою справджуються й сьогодні, хоча теза, наче «чоловіки читають ... романи, які викликають повагу», нині виглядає щонайменше анахронічно. Мої смаки видалися б йому екзотичними, адже я віддаю перевагу красному письменству (крім детективів). Нонфікшн мені насилу дається (якщо тільки не йдеться про якесь моє захоплення, скажімо, Гелловей — саме читаю «Гелловейські високогір'я» Дейна Лава), зате я ціную унікальну здатність доброго роману перенести читача в інший світ.

Загалом (чи принаймні в моїй крамниці), більшість художки купують жінки, а чоловіки здебільшого обирають нонфікшн.

Цей тренд підтверджує й цілковито ненауковий експеримент, який кілька років тому провів у Лондоні письменник Іен Мак'юен. Він вирішив безкоштовно роздавати свій роман на вулиці під час обідньої перерви. Жінки становили більшість тих, хто йому дякував, а чоловіки — тих, хто реагував підозріливо. Тому Мак'юен і дійшов у Guardian висновку: «якщо жінки припинять читати, то роман загине». Й Орвелл із ним, імовірно, погодився б, бодай певною мірою. Складно передбачити, що купить той чи той відвідувач, але кількість чоловіків, які одразу прямують до полиць із книжками про залізницю, не перестає мене дивувати.

Під час Віг'таунського книжкового фестивалю, що відбувається в останні десять днів вересня, найбільші аудиторії збирають саме події, присвячені нонфікшну. А поезія майже не привертає уваги відвідувачів, і статистика із книгарні підтверджує цей сумний факт. Поезія становить мізерну частку наших продажів. Гіні, Г'юз, Оден, Еліот, Макдіармід, Венді Коуп і ще кілька імен с'як-так розходяться, а ось збірки Теннісона, Ковпера, Бравнінга й Ловелла осідають на полицях мертвим вантажем, і тільки зрідка їх тривожить рука допитливого покупця. Можливо, колись літературні палеонтологи ще розкопають і відчистять від пилу ці поетичні скам'янілості.

Четвер, 1 травня

Замовлень онлайн: 0

Знайдено книжок: 0

Знову ані замовлень онлайн, ані звісток від «Мусона».

Нікі заявила до книгарні у своєму середньовічному плащі й жовтих штанах ядучого відтінку яєчного жовтка, що зазнав критичного радіаційного опромінення. Вона заявила, що надумала збільшити свій дохід, перетворивши свій фургончик на мобільну крамницю товарів для рукоділля. В обідню перерву Нікі десь завіялась, а повернулася з величезним грибом, який зрізала з дерева неподалік від Палі мучениць, біля підніжжя Віг'таунського пагорба, метрів за сто від останньої хати містечка. Вона чомусь вирішила, що цей гриб їстівний і належить до

ЧЕРВЕНЬ

На вулицях не бракує божевільних, які трошки-трошки не дотягують до діагнозу. Їх ваблять книгарні, адже це одні з небагатьох місць, де можна застрягнути надовго, не витрачаючи грошей. Врешті-решт таких типів починаєш упізнавати з першого погляду. Хай би як вони викаблучувалися, виглядають завжди трошки розгублено, ніби поточені міллю.

Джордж Орвелл, «Спомини із книгарні»

Із часів Орвелла чимало змінилося. Можливо, «божевільні, які трошки-трошки не дотягують до діагнозу», що плуталися тоді під ногами у книгарів, перейшли під опіку Національної служби охорони здоров'я чи знайшли якийсь інший, не менш ощадний спосіб розважитися. У нас є кілька завсідників, що підпадають під цей опис, але значно частіше трапляються відвідувачі, які забігають у книгарню на кілька хвилин і йдуть із порожніми руками, заявивши на прощання, що «тут так добре, що можна зависнути на цілий день», чи молоді подружжя, які паркують величезний візочок-бронетранспортер із плаксивим немовлям у найнезручнішому місці, а самі втомлено падають у крісла біля каміна. Якщо якийсь покупець і виглядає розгублено, то це найчастіше тому, що чекає, коли аптекар (за три будинки від нас) виконає замовлення, чи коли передзвонить вігтаунське СТО і скаже, що машина вже пройшла техогляд і її можна забирати.

Неділя, 1 червня

Amazon полегшує життя покупцям, але від того, що цей сайт за-тискає продавців у прокрустове ложе, страждають незримі юрми. За останні десять років прибутки письменників, та й видавців, стрімко впали, а отже, ніхто не може собі дозволити ризикувати й видавати невідомих авторів, а прошарок «письменників середньої руки» скоротився до нуля. Amazon настільки зациклений на тому, щоб координувати ціни в різних продавців чи свідомо знижувати їх, що зараз узагалі неясно, яку вигоду вони мають із певних продажів. Це ставить у складне становище не лише незалежні книгарні, а й видавців, письменників і, зрештою, саму творчість. Сумна правда полягає в тому, що якщо письменники й видавці не вийдуть об'єднаними лавами проти Amazon, на нашу індустрію чекає повний занепад. Сьогодні в Sunday Times вийшла про це прекрасна стаття Аманди Форман.

Понеділок, 2 червня

Замовлень онлайн: 3

Знайдено книжок: 3

Лорі повертається до книгарні. Сьогодні її перший день на роботі, тож, передбачувано, у нас почалися величезні проблеми з «Мусоном». Лорі — студентка Единбурзького університету Нейпіра й навіть не намагається приховати зневаги до цього закладу. Вона вже кілька років підробляє у книгарні на літніх канікулах. Я погодився прийняти її й цього року — імовірно, це останнє літо перед тим, як вона порине в огидний світ пошуку справжньої роботи.

Уперше за тринадцять років, відколи я придбав книгарню, у мене не лишилося вибору, крім як вимкнути радіо. На цьому тижні Роб Кован запросив у свою програму «Основи класичної музики» на Радіо-3 Террі Вейта.

Трейсі, з якою ми часто обмінюємося враженнями від публіки, заскочила у книгарню під час обідньої перерви саме тоді, коли до каси підійшов покупець. Він поклав на прилавок книжку. Я взяв її, щоб перевірити ціну, й зауважив, що

ЛИПЕНЬ

Кожного букініста переслідує два типажі надокучливих паразитів. Перший — це особа на дні: пахне цвілим хлібом, заходить щодня чи й по кілька разів за день, намагається продати нічого не варті книжки.

Другий типаж замовляє книжки стосиками й навіть не збирається за них платити.

Джордж Орвелл, «Спомини із книгарні»

Людей, які обтирають одвірки книгарень, намагаючись збути нічого не варті книжки, не бракує й нині. Кожен день, особливо навесні, приносить нову хвилю таких відвідувачів. У середньому в нашу крамницю втрапляє до ста книжок за день, але я купую менш ніж 30 %, знов-таки, в середньому. Я хотів би, щоб решту вони забирали із собою, але чимало відвідувачів розбирає дім покійних тітоньки, бабці чи батьків і не хоче більше бачити цих книжок, тож воліє лишити їх у крамниці. Язик не повертається відмовляти тим, хто недавно втратив близьку людину. Раніше ми складали такі надходження в сараї і продавали через eBay, але зараз і цей ринок скоротився. Букіністам дедалі важче позбутися неходового товару.

Що ж до іншого згаданого в Орвелла типажу — відвідувача, який поназамовляє книжок, а потім не платить, — то донедавна траплялися й такі. Але тепер через нас рідко замовляють книжки, бо це можна легко зробити самому з дому. Чи будь-звідки. Замовляти конкретні видання на прохання покупців — це ніколи не було особливо прибутковою справою, та все ж трошки доповнювало доходи книгарні, а тепер відійшло в минуле.

Вівторок, 1 липня

Замовлень онлайн: 4

Знайдено книжок: 2

Лорі сьогодні не змогла прийти в книгарню, бо її кішку збила машина, і тваринку довелося везти до ветеринара. На жаль, кішка померла, лишивши чотирьох малесеньких кошенят, за якими Лорі потрібно доглядати.

Серед сьогоднішніх замовлень — «Посібник підривника на шахті» 1935 року видання. Нікі чомусь записала, що ця книжка лежить у хімічному відділі, але там її немає.

У кінці місяця термін оренди Анниної квартири збігає, тож вона попросила мене приїхати фургоном у Лондон і перевезти її майно назад у Вігтаун.

Заїхав Метью, який торгує на ярмарках і спеціалізується на дорогих виданнях, і знайшов кілька цікавинок серед книжок із Глазго, що й досі лежать у коробках. Він також належить до тієї нечисленної когорти книгарів, які досі їздять книгарнями і скуповують цікаві товари. Ще п'ятнадцять років тому серед моїх постійних клієнтів було багацько книгарів, які скуповували видання зі своєї спеціалізації, але зараз лишилося так мало, що їх чи й побачиш. Метью, скажімо, займається рідкісними виданнями й торгує здебільшого на книжкових ярмарках, і то не провінційних, а великих букіністичних з'їздах, наприклад, в Олімпії чи Йорку, де середня ціна книжки вимірюється тисячами, як не десятками тисяч фунтів. Він купує книжки лише в доброму стані, найчастіше першодруки сучасної класики. Метью об'їздив цілу Європу в пошуках цікавого товару, а коли доходить до торгів, чіпляється за свою ціну, як тер'єр за кістку.

Сума на касі: 291,44 фунта

21 покупець

СЕРПЕНЬ

У нас, як і в більшості букіністів, були різні джерела додаткового заробітку. Ми, наприклад, приторговували вживаними друкарськими машинками, а ще марками — тобто вживаними марками. Філателісти — химерна мовчазна порода, у якій є щось риб'яче; серед них трапляються особини будь-якого віку, але тільки однієї статі — чоловічої. Виглядає на те, що жінки не розуміють особливого шарму того, щоби вклеювати клаптики кольорового паперу в альбом. Ще ми продавали гороскопи за шестипенсовики — укладач заявляв, наче передбачив землетрус у Японії. Гороскопи були в заклеєних конвертах, і сам я їх ніколи не відкривав, але покупці часто приходили й розповідали, що ті «справджуються». (А кому ж не видасться правдивим гороскоп, який розказує, що ви дуже привабливі для протилежної статі, а ваша найбільша вада — щедрість?)

Джордж Орвелл, «Спомини із книгарні»

Щілкком можливо, що зараз джерела додаткового підробітку для букіністичної книгарні ще важливіші, ніж тоді. Коли в мене є вільні гроші та час, я завжди заїжджаю на аукціон у Дамфрісі та скуповую різний мотлох, який можна перепродати у книгарні. Зараз ми виставили на продаж дубове георгіанське бюро (70 фунтів), дві пари зелених вікторіанських м'ячів для боулінгу (25 фунтів за пару), 17 горщиків під рослини й вазони (за різну ціну), міцну вікторіанську ширму для каміна (300 фунтів), кілька гравюр і полотен, столик із червоного дерева